

Hva skal «innvandreren» hete?

Et inkluderende samfunn forutsetter en inkluderende ordbruk. Dette tar Statistisk sentralbyrå inn over seg og avskaffer samlebetegnelsen «innvandrerbefolkningen». Nå kommer det til å hete «innvandrere» og «norskfødte med innvandrereforeldre». Vi har revidert og endret betegnelsene som brukes i statistikken, ut fra erfaringer byrået og andre har hatt med dem.

Minja Tea Dzamarija

Norge er blitt et flerkulturelt samfunn med mange ulike etniske grupper. Innvandrere, innvandring, integrering og det flerkulturelle Norge debatteres bredt offentlig. Statistisk sentralbyrå (SSB) har hatt en viktig rolle i denne debatten, både som kilde til og formidler av kunnskap om samfunnet. Vi lager ikke bare tall og statistikk, men også begreper og definisjoner. I dette ligger det en betydelig definisjonsmakt, som har innflytelse langt utover statistikken.

Definisjonsmakten er ikke uten begrensninger. Vi kan innføre begreper, men vi har ikke særlige muligheter til å få dem avskaffet eller påvirke måten de blir brukt på, ute i samfunnet. Oppfatninger av hva som er korrekt språkbruk, endres også over tid. Betegnelser i tilknytning til innvandrere har dessuten vekket skarpe meningsutvekslinger om hvorvidt og hvordan det norske språket gjenspeiler samfunnet i endring.

Når ord får nytt innhold

Statistisk sentralbyrå har som sin oppgave å beskrive vesentlige sider av samfunnet og endringer i disse. Men klassifiseringer og inndelinger kan i seg selv styre resonnementer og holdninger. Flere av betegnelsene, spesielt om innvandrere, kan (mis)oppfattes som verdiladet, eller de kan gradvis fylles med nytt innhold, slik at de blir det. Det er derfor viktig å vurdere begrepene og betegnelsene løpende, og finne ord som ikke virker støtende og samtidig er dekkende og presise.

Statistikk er tallfestede opplysninger om grupper eller fenomener. Den gir ofte et forenklet bilde av en svært kompleks virkelighet. Tall hentes fram for å identifisere og beskrive grupper som er mest mulig ensartede i forhold til et sett av kriterier. For å vite hva tallene i en tabell står for, må tabellen også beskrives med ord som gis en helt spesifikk mening.

Hensynet til lesbarhet kolliderer ofte med hensynet til presisjon og gjør valget av ord som kan aksepteres av alle, til en utfordring. Problemet oppstår når en betegnelse som er ment å være utelukkende beskrivende, får en normativ karakter. Det som for SSB er nødvendige kategorier i statistikkproduksjonen, blir av og til tolket som noe langt mer enn det de er. Det er uheldig når våre kategorier sammenfaller med begreper i dagligtale som har en annen og mer følelseladet betydning.

«Andre generasjonsinnvandrere», en betegnelse som ble brukt av SSB fram til 2001 for å beskrive alle som var født i det landet som foreldrene deres hadde innvandret til (Vassenden 1988), er et godt eksempel. Betegnelsen skulle benyttes til statistiske formål, men begynte etter hvert å leve sitt eget liv. Den

Minja Tea Dzamarija er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolkningsstatistikk. (minja.tea.dzamarija@ssb.no)

har måttet tåle skarp kritikk fordi den ble oppfattet som ekskluderende, i og med at personer født og oppvokst i Norge var omtalt som «innvandrere». «Andre generasjonsinnvandrere» framsto ifølge kritikerne som upresist og verdiladet fordi det vektla bare én del i en flerkulturell identitet. I 2001 ble det erstattet med den mye mer presise, men mindre brukervennlige «personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre», såkalte etterkommere, et ord som ofte brukes i departementene og i offentligheten i stedet for den lengre og mer presise definisjonen.

Historien bak endringene

SSBs standard for innvandrerguppering ble utarbeidet i 1994. Den bygget på opplysninger om innvandring og innvandrere hentet fra Det sentrale folkeregisteret. Folkeregisteret omfatter kun personer med gyldig oppholdstillatelse og med intensjon om å oppholde seg i Norge i minst seks måneder. Før 1994 var kategoriene basert på statsborgerskap, men statsborgerskap kan endre seg uten at de forhold det beskriver, for eksempel levekårsforskjeller, endres.

Derfor gikk SSB over til å gruppere befolkningen etter eget og foreldrenes fødeland (utlandet eller Norge). Senere ble også besteforeldrenes fødeland tatt med. Grupperingen skulle stå fast over tid, slik at egenskaper ved gruppen under ett ikke ble påvirket av for eksempel skifte av statsborgerskap. Her kom begrepene førstegenerasjonsinnvandrere, andre generasjonsinnvandrere og samlebetegnelsen innvandrerbefolkningen.

I tillegg til at en statistisk betegnelse skal holde seg over tid, bør den være sammenlignbar med statistikk fra andre land og med tidligere publisert norsk statistikk. Faglig sett kan man si at endringer i standarder er uheldige, fordi statistikk forutsetter en viss kontinuitet for å bli interessant. Samtidig skal standardbegrepene gjenspeile det samfunnet vi lever i og revideres når virkeligheten endrer seg. SSB har derfor foretatt en ny gjennomgang ut fra de erfaringene vi og andre har hatt med bruken av begrepene. Selv om navn på kategoriene er endret, er innholdet i gruppene uendret, slik at sammenligninger bakover i tid blir uproblematisk.

Vi kan ikke regne med at det vi nå er kommet fram til, vil bestå til «evig tid». Også de nye betegnelse kan gradvis bli mindre egnet, i takt med samfunnsutviklingen.

Bare den første generasjonen er innvandrere

Førstegenerasjonsinnvandrere har fungert bra i et statistisk system med flere generasjoner, det vil si mens vi fortsatt opererte med ordet *andregenerasjonsinnvandrere*. I dagens standard virker leddet *førstegenerasjons-* forvirrende fordi det nettopp gir en forventning om et system med flere generasjoner. Derfor blir *førstegenerasjonsinnvandrere* nå erstattet med *innvandrere*, forbeholdt personer bosatt i Norge, men født i utlandet av utenlandsfødte foreldre. Det er viktig å understreke at betegnelsen beskriver en statistisk kategori som ikke er reservert for personer med bestemt oppholdsgrunnlag eller bakgrunn. Den omfatter alle innvandrere, så vel arbeidskraft fra Sverige og Sveits som flyktninger fra Somalia og Sudan.

Innvandrere er en beskrivende betegnelse, ikke normativ. Den er også entydig. Det er snakk om personer som faktisk har «vandret inn» til Norge, og som ikke har foreldre eller besteforeldre som er født her i landet. Verken mer eller mindre.

Norskfødt er presist og brukervennlig

Det ideelle er å finne betegnelser som både er presise og brukervennlige. I den grad vi statistikere ikke lykkes med begge deler, har presisjon alltid forrang for oss. Etter nøye overveielse valgte SSB i sommer å fjerne betegnelsen *personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre*. Det skal i stedet hete *norskfødte med innvandrerforeldre*. Det var ikke et opplagt valg, men vi mener at det er det beste alternativet med hensyn til presisjon. Dessuten er ikke den nye betegnelsen så lang og sammensatt, og dermed lettere å bruke i tekst og tabeller.

Ordet *norskfødte* understreker at denne gruppen utelukkende består av personer som har Norge som fødeland.

Mange hensyn å ta

Navnsetting på statistiske kategorier er en vanskelig oppgave. SSB har derfor laget en uformell liste over krav til betegnelser som skal brukes i vår statistikk.

- Betegnelsene skal være presise og systematiske, i den forstand at de gir klare retningslinjer i forhold til klassifisering og bruk.
- De skal være språklig gode.
- De skal være enkle å bruke for statistikkprodusenter og skribenter, både i tabeller og i løpende tekst.
- De skal være aksepterte, og ikke virke diskriminerende eller ekskluderende for grupper av befolkningen.
- De skal være pedagogiske, i den forstand at de skal være enkle for folk flest å forstå betydningen av.

Praksisen har vist at det nesten er umulig å tilfredsstillende alle gitte krav. Et godt eksempel er betegnelsen *personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre* som avløste den tidligere betegnelsen *andregenerasjonsinnvandrere*. Den nye betegnelsen ble for tung til allmenn bruk og samtidig for kort til å være helt presis. Den omfatter nemlig personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre som dessuten har fire utenlandsfødte besteforeldre. Men presisjon ville gjort den enda lengre og neppe ført til økt bruk. Den fungerte dårlig i

løpende tekst og tabeller. Det er nok en av grunnene til at *personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre* nesten ikke ble brukt utenom i tabeller over befolkningsstatistikk. Når vi innfører for tunge betegnelser, vil de i dagligtale bli erstattet av enklere og ofte mindre veldefinerte alternativer, også i debattene som bygges på våre statistikker.

Bort med kategorien innvandrerbefolkningen

En mye brukt kategori har vært *innvandrerbefolkningen*, som er en samlekategori for innvandrere og deres norskfødte barn.

Det viste seg å være en problematisk kategori, først og fremst fordi norskfødte barn av innvandrere ikke er så lik sine foreldre at det er hensiktsmessig med en samlet statistisk gruppering. Da SSB opprettet kategorien, så man store forskjeller i demografi og levekår mellom *innvandrerbefolkningen* og befolkningen for øvrig. Det store flertallet av innvandrernes norskfødte barn var den gang svært unge, og det hadde liten hensikt å ha dem som egen gruppe ved beskrivelse av utdanning, yrkesdeltaking og så videre.

I dag er situasjonen en annen. De to gruppene har etter hvert blitt relativt forskjellige, og det er derfor ikke hensiktsmessig å fortsette å betrakte dem under ett i statistikk om demografi og levekår.

Norskfødte med innvandrerforeldre er en gruppe som vokser raskt. De er født og oppvokst her i landet, og vil ha andre forutsetninger enn foreldrene for å klare seg i utdanningssystemet og arbeidslivet. Et argument for å «løsrive» dem fra innvandrerne er at denne gruppen av mange sees som selve «lakmus-testen» på hvordan det går med integreringen i Norge. Av hensyn til sammenlignbarhet over tid, og fordi det oppfattes som en nøkkelinformasjon, må vi fortsatt i en god del tabeller og kvantitative beskrivelser gi et summert tall for innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, men det vil bli sjeldnere at vi kun oppgir denne summen.

Betegnelsen *innvandrerbefolkningen* har vist seg å bli brukt atskillig mer enn det vi forestilte oss ved innføring av den, og betegnelsen brukes ofte synonymt med *innvandrerne*. Mange norskfødte med innvandrerforeldre oppfatter det som ekskluderende. Når vi bruker denne samlekategori, er det ikke lett å få formidlet at vi legger også andre enn de som selv har innvandret, inn i gruppen, men at de ikke skal oppfattes som innvandrere. Å skille de to kategoriene fra hverandre minsker risiko for slike misforståelser.

Samtidens vokabular

Vi trenger ikke å gå langt tilbake i tid for å finne ord og uttrykk i dagligtale som ikke er gangbare i dag. *Neger, fremmedkulturell, andregenerasjonsinnvandrer* og *etnisk nordmann* er noen eksempler. Spesielt i forbindelse med innvandring er korrekt språkbruk et komplekst tema. Her er det få betegnelser som i dag framstår som helt nøytrale, men utviklingen krever en stadig tilpasning av statistikken. Den skiftende språkbruken ute i samfunnet kan være problematisk for faget – som må ivareta muligheten til å sammenligne – og sammenligne over tid.

Likevel kan vår viktigste oppgave, det å speile samfunnet, vanskelig gjennomføres på en tilfredsstillende måte uten å bruke samtidens vokabular. Derfor lytter SSB til signalene fra samfunnsdebatten, og vil fortsette å gjøre det.

Nye betegnelser i innvandrersstatistikk

Førstegenerasjonsinnvandrere erstattes med **innvandrere**. *Innvandrere* er personer født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre. De har altså på et tidspunkt innvandret til Norge.

Betegnelsen *personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre* erstattes med **norskfødte med innvandrerforeldre**. Det er personer som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, og som i tillegg har fire besteforeldre som er født i utlandet.

Samlebetegnelsen *innvandrerbefolkningen* avløses av **innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre**.

Referanser

Vassenden, Kåre (1988): Hvor mange utlendinger er det i Norge? *Samfunnspeilet* 3/1988, Statistisk sentralbyrå.